

ДО ПРОБЛЕМИ ЛЕКСИЧНОЇ ІНТЕРФЕРЕНЦІЇ (НА МАТЕРІАЛІ АВТОМОБІЛЬНОЇ ТЕРМІНОСИСТЕМИ)

© Нікуліна Н., 2006

У науковій статті проаналізовано лексику автомобілебудування, що використовувалася авторами науково-технічної літератури. Матеріал дослідження дозволяє констатувати, що чужомовні запозичення, які вважаються порівняно легким способом номінації, стають досить перспективним способом термінотворення в українській автомобільній термінології.

The author of the scientific article makes an analysis of automobile industry and motor repair terminology, that was used by the writers of scientific and technical literature. The research material allows to state, that borrowings are comparatively simple way of term construction and thus the share of internationalisms in the field of terminology besomes of the most productive ways of term construction in the Ukrainian automobile terminology.

На формування науково-технічної термінології впливають як внутрішньомовні чинники, що ґрунтуються на особливостях національного словотвору, так і екстралінгвальні чинники, зумовлені високим рівнем розвитку сучасної науки і техніки. Динаміка співвідношення між національним й інтернаціональним проглядається перш за все в українських термінографічних роботах, що свідчать про принаймні два протилежні підходи до інтернаціональної науково-технічної термінологічної номінації – від захоплення нею і до повного несприйняття такого непитомого способу номінування нових понять. Тому чужомовні запозичення можна розглядати як чинник лексичної інтерференції, що є результатом взаємодії мов на рівні термінологічних систем.

Дослідження про запозичення в термінології розглядалися як вітчизняними, так і зарубіжними вченими протягом багатьох десятиліть, цьому питанню присвятили наукові праці В. Акуленко, Ю. Бельчикова, У. Вайнрах, Ю. Жлуктенко, Т. Кияк, І. Кочан, А. Крижановська, Л. Крисін, Д. Лотте, О. Муромцева, В. Овчаренко, О. Олексенко, Т. Панько, О. Реформатський, В. Розенцвейг, С. Семчинський, Л. Симоненко, Е. Хауген.

Т. Панько розглядає запозичення в термінології як об'єктивний фактор еволюції терміносистем, однак вказує на доцільність такого чужомовного засвоєння лише тоді, якщо воно відповідає життєвим потребам і не порушує національної специфіки [6]. На думку ж О. Олексенко, іншомовні елементи навіть допомагають досягти однозначності терміна, замкненості терміносистеми, тоді як національна мова тяжіє до багатозначності, а тому «насиченість іншомовними елементами, проти чого так гостро виступають прихильники повернення у термінології до витоків української мови, – риса не лише сьогодношньої української термінолексики, а й російської, і багатьох інших, зокрема європейських терміносистем» [5, с. 84].

І. Кочан, беручи до уваги слова з міжнародними терміноелементами в сучасній українській літературній мові й визначивши найбільш уживані в препозиції і постпозиції іншомовні компоненти, зробила висновки про поширення в терміносистемах не тільки запозичених слів, а й іншомовних блоків, що пояснюється як традицією, так і прагненням до конденсації – передавання одним словом досить складного наукового поняття. Однією із причин такої лексичної інтерференції науковець вважає беззаперечне прагнення фахівців від української науки ввійти в європейську мовну й технічну спільноту, мати єдиний термінологічний фонд [2].

У своїх лінгвістичних дослідженнях О. Реформатський також прихильно ставиться до використання запозичень у терміносистемах. За умови спільного лексичного значення мовознавець відносить інтернаціональні терміноодиниці до важливих чинників, що забезпечують взаємопорозуміння людей різних національностей, але при цьому зауважує на необхідності кожної мови граматично й фонетично засвоїти цей термін по-своєму, тобто з автохтонних позицій. При цьому окремо наголошує на «міжнародності» античного спадку, що існує у вигляді слів і їхніх словотворчих елементів і давно нікому вже не належить [7]. А тому використовувати цей мовний фонд може будь-який народ, будь-яка нація, опановуючи ці слова й дериваційні комбінації, пристосовуючи їх до внутрішньомовних законів.

За класифікацією Д. Лотте [4], який досліджував російську технічну термінологію, виділяємо такі види запозичень автомобільної термінологічної лексики:

- оригінальні запозичення (синоніми: прямі запозичення, запозичення в чистому вигляді, матеріальні запозичення) – *блумінг, крекінг, реле*;
- терміни, що творяться із запозичуваних або вже запозичених елементів – *деформатор, мотопомпа, ресивер*;
- перекладні запозичення – *термічна інертність* (нім. *termische Trägheit*), *літраж двигуна* (фр. *cylindrée de moteur*), *контур зачеплення автотрени* (англ. *coupler contour line*);
- запозичення змішаного типу – *блок-підшипник, світлофор*;
- терміни, утворені варіюванням форми запозичених слів – *педаль - педаля, циліндр - циліндер*.

Серед запозичених термінів виділяємо в окрему групу міжнародні терміни, так звану інтернаціональну лексику, що виражає поняття міжнародного значення й існує в багатьох мовах світу.

Прикладом засвоєння інтернаціоналізмів можуть служити номінації:

1. *лабізатор* (Z-видний стабілізатор поперечної стійкості двосторонньої дії): *der Labisator* (нім. мова), *labisator* (англ. мова), *лабизатор* (рос. мова);
2. *компаратор*: *der Komparator* (нім. мова), *komparator* (англ. мова), *компаратор* (рос. мова);
3. *демпфер*: *die Dämpfer* (нім. мова), *dampfer* (англ. мова), *демпфер* (рос. мова).

Проблему функціонування термінів-інтернаціоналізмів і зростання їхньої кількості, особливо в найновіших галузях науки і техніки, у наукових дослідженнях формулює Т. Кияк. Проведений науковцем аналіз дає змогу констатувати, що «тенденція до використання загальноприйнятої інтернаціональної термінології виявляється в період становлення науки, що зовсім не шкодить на першому етапі професійному спілкуванню. Справді, краще ввести в обіг іноземний термін, ніж взагалі не термінувати існуюче поняття науки. Проте після становлення терміносистеми введення інтернаціоналізмів замість звичних мовних уживань стає недоцільним» [1, с. 24]. А тому під час термінотворення Т. Кияк рекомендує дотримуватись таких вимог:

1. Не варто шукати іншомовне слово, якщо в рідній мові вже функціонує звична й умотивована лексична одиниця з тим самим значенням.
2. Якщо синонім, утворений на базі ресурсів рідної мови, збігається за оцінками вмотивованості й кількості лексичних складників з інтернаціоналізмом, то вживання першого є доцільнішим завдяки зрозумілості й органічному засвоєнню внутрішньої форми.
3. Термінологічні лакуни бажано заповнювати наявними інтернаціоналізмами.
4. У разі неоднакових параметрів умотивованості термінів-синонімів перевагу слід надавати вмотивованим термінам (у тому числі й інтернаціоналізмам) [1, с. 25].

Наприклад, в автомобільній терміносистемі на позначення «знімного пристрою, що має вигляд стандартної ємності і служить для перевезення вантажів різними видами транспорту без перевантаження вантажу, що знаходиться в ньому, на складських приміщеннях» використано запозичений з англійської мови термін *контейнер* (англ. *container* від *contain* – вміщувати), що вважаємо абсолютно виправданим через відсутність в українській мові аналога, який відповідав би вимогам до терміноодиниці.

Слушною й виваженою щодо термінів іншомовного походження вважаємо думку О. Кочерги про те, що потрібно відродити в собі самостійність мислення і не прив'язувати українську термінологію до будь-якої мови – російської, польської чи англійської. За відсутності свого терміна науковець пропонує не боятися запозичень. І тут знову не варто ставити жодну мову у виняткове становище. Тенденцію цілком уникати запозичень з російської мови слід вважати такою ж хибною, як і запозичування тільки з російської, а тому, «використовуючи досвід чужих мов творчо, запозичуючи безпосередньо з оригіналів, ми уникнемо антикальок та подвійних кальок на основі мови-посередника» [3, с. 14].

Дослідження, проведене нами над термінологічними масивами (проаналізовано 10 тисяч термінів-заголовних слів словникових статей Великого енциклопедичного політехнічного словника 2000 року), підтверджує наявність у техніці великої кількості слів іншомовного походження, значна частина яких формує й автомобільну терміносистему. Зі 100 сторінок Великого енциклопедичного політехнічного словника 2000 року нами відібрано термінологічну лексику в кількості 110 терміноодиниць, на основі яких проаналізовано участь іншомовних одиниць у формуванні автомобільної терміносистеми. Із 110 термінів німецьке походження мають 34 (30,9%), англійське – 25 (22,7 %), французьке – 22 (20%), латинське – 15 (13,6%), грецьке – 6 (5,4%), голландське – 4 (3,6%), польське – 3 (2,7%), тюркське – 1 (0,9%).

Як видно з аналізу, три мови (німецька, англійська, французька) посідають панівні місця в іншомовному номінуванні, однак першість належить німецькій мові, що збігається з історією і станом розвитку німецького машинобудування – довгий час світового лідера галузі, а відповідно і з мовною інтерференцією слів німецького походження в інші терміносистеми. Статистичні дані підтверджують нашу думку, що збігається із твердженням О. Олексенко про закономірне прагнення високорозвинених світових термінологічних систем, створених на ґрунті найрізноманітніших національних мов, до уніфікації [2], і більшість сучасних термінологів українського й зарубіжного мовознавства сприймає інтернаціоналізацію термінологічних систем як природне явище, тому що таке поповнення термінологічної лексики полегшує двомовне спілкування й економить зусилля в процесі засвоєння мови.

Отже, слова іншомовного походження складають немалу частку науково-технічної, у тому числі автомобільної лексики, хоча за останні роки помітною стала тенденція до питомого найменування. При цьому слід зауважити, що при номінуванні процесів автомобілебудування та ремонту транспортних засобів науковці почали надавати перевагу термінам українського походження перед запозиченими, але в разі доцільності запозичення іншомовні терміни потрібно було б узгодити із законами української правописної системи. Однак інтернаціональне не повинно протистояти національному.

1. Кияк Т. До питання про «своє» та «чуже» в українській термінології // *Мовознавство*. – 1994. – № 1. – С. 22–25.
2. Кочан І. Слова з міжнародними терміноелементами на позначення кількості, розміру, сукупності у сучасних терміносистемах // *Вісник Нац. у-ту «Львів. політехніка»*. – 2002. – № 453. – С. 82–89.
3. Кочерга О. Деякі міркування про шляхи і манівці розвитку української наукової термінології // *Сучасність*. – 1994. – № 7/8. – С. 173–181.
4. Лотте Д. Вопросы заимствования и упорядочения иноязычных терминов и терминологических элементов. – М.: Наука, 1982. – 149 с.
5. Олексенко О., Сазонова Я. Місце конструктивно зумовлених значень у формуванні української терміносистеми // *Филолог. анализ: теория, методика, практика: Межрегиональный сборник*. – К., 1996. – Вып. 8. – С. 84–88.
6. Панько Т. Концептосфера термінологічної розбудови української мови // *Мовознавство*. – 1994. – № 1. – С. 14–21.
7. Реформатский А. Введение в языковедение. – М.: Аспект Пресс, 2001. – С. 115–126.